

Mijntjeshoef: een Diessens monument op Emerle

door Jan van Helvoirt

In de maand juni van 1995 werd een viertal keren het toneelstuk 'Vlammende Tongen' op de Diessense Gildewei opgevoerd. Aanleiding was de viering van het 1625 jarig bestaan van het dorp Diessen een historisch tintje te geven. Of deze historische tijdspanne op waarheid berust laten we nu even in het midden. Het openluchtspel was zonder twijfel een prachtig spektakelstuk met een sfeervol decor. Het verhaal rondom de perikelen in 1537 op Mijntjeshoef waren echter gefingeerd. Servaes van den Nieuwenhuijsen was in die tijd feitelijk wel een Diessenaar maar hij woonde niet op Mijntjeshoef doch verbleef in Antwerpen. Hij kwam ook niet in het nieuws door brandstichting maar wel doordat hij in de Diessense kerk veel stampij had gemaakt, waarna hij in januari 1539 op een schavot een uur lang te kijk werd gezet.

Dat de boerderij ooit aan brand ten prooi gevallen zou zijn, overigens geen uitzondering m.b.t. onze historische gebouwen, geven de originele eiken gebinten niet aan. Maar op een plaats precies in het midden van het woongedeelte vertoont een zware eiken legger van het gebint roetsporen. Ed Reijrink: "Tijdens de restauratie kwam dat tevoorschijn en je kon het roet er met de schop afsteken". Zijn dat nog de sporen van het eeuwenoude open vuur midden in het huis?

Dat het oorspronkelijke gebouw met dat houten skelet minstens uit de tijd van het openluchtspel zou dateren, is een hypothese. Wie de eigenaren en pachters in de loop der eeuwen waren, vonden we in het archief en berust derhalve wel op waarheid. Op 26 juli 1919 kocht Hermanus Antonius Reijrink drie boerderijen op de Lage Haghorst. Een daarvan was Mijntjeshoef. Daarvoor waren het vaak grootgrond bezitters en notabelen geweest die de hoeve verpachtten aan de plaatselijke bevolking.

Een knecht en een baasknecht

Mijn moeder Cato van de Laar, geboortig van de Lage Haghorst, ging in haar jeugd jaren (vanaf 1920) dag in dag uit te voet in Diessen naar school. Het betrof de meisjesschool op het *Sprenkelend* (Molenstraat), de school van de Zusters van Liefde. Later werd hier nog een aantal jaren de bewaar- of kleuterschool ingericht. Lopend over de Haghorstse Dijk sloeg zij met de andere kinderen van de Lage Haghorst juist rechts voorbij Mijntjeshoef het zandpad in, dat overigens al lang geleden geruimd is, dat naar de wouwer van de oude pastorie leidde. De karren reden over de huidige Emmerseweg. Een grote groep Haghorstse kinderen: Tonia van Spreeuwel, Cato de Laat, de zusjes Anneke, Betsy en Leny van Beek, Jana de Pover en de negen kinderen van De Punder.

Halverwege passeerden zij dan aan de linkerkant 'het bos van Sjef Heuvel'. Nadat ze spelenderwijs het bruggetje waren overgestoken (in 1948 werd het bouwvallig geworden bruggetje over de Weteringloop vervangen door een duiker) en bijna waren aangekomen bij de wouwer gingen de meisjes linksaf richting Molenstraat en de jongens rechtsaf over de brug, *Wilkens Vort* genaamd, naar de jongensschool op het Laar.

Rond 1900 waren er behalve twee meiden, ook permanent twee knechten op Mijntjeshoef werkzaam. Wout Vugts uit het Diessense Hoekje was daar als knecht in de kost. In die tijd werd de hoeve bewoond door het gezin van Jan Heuvelmans. Samen met baasknecht Frans van de Laar, geboren op de Baesterhoeve, moesten zij daar hard werken. Maar ze hadden er ook veel plezier en haalden regelmatig streken uit. Een van de meiden die toen in de kost was, was niet zo bij de hand. Steevast als de beerput uitgeschept moest worden.....dan moest zij de paplepel komen brengen!

Nog meer plezier hadden ze toen Hanneke Timmermans werd 'uitgetoffeld'. Deze parmantige goed gefortuneerde dame aan het Laar had de verkering op het laatste moment uitgemaakt. In die tijd kon dat niet door de beugel. En dat moest door de jongelui uit Diessen aan de kaak gesteld worden. Met veel kabaal werd de ouderlijke woning met een kafmolen bestookt. Het resultaat was dat de aanstokers, voornamelijk uit het Hoekje, een dag mochten doorbrengen in het gevang van Breda. Knecht Wout Vugts kocht later het boerderijtje van Jan van Hoof in de Molenstraat en Frans van de Laar vestigde zich op de Lage Haghorst, een eindje voorbij Mijntjeshoef. En daar zag hij in 1920 familie Reijrink, komend vanuit het verre Gelderland, vanaf het station van Tilburg langs het pas gegraven kanaal het vee met zich meestouwend de Lage Haghorst binnenstappen.

Hermanus Reijrink liet drie boerderijen kopen

Jan van Eykeren uit het Zeeuwse 's-Heerenhoek bood zijn bezittingen op de Haghorst ten overstaan van de Vessemse notaris Arnoldus Lasance d.m.v. een provisionale veiling te koop aan. In de herberg van Diessen naar Jan Timmermans kwamen op 22 juli vele belangstellenden om in te zetten op de niet minder dan 32 kopen. Onder hen was vooral actief: landbouwer Bastiaen Romijn uit Nieuwdorp. De Diessense boeren Jacobus Groense, Jan Kroot, Marinus Pover, Cornelis Roozen, Adrianus van den Dries, Adrianus van Mol en Frans van de Laar probeerden hun graantje mee te pikken. Deze laatste reeds eerder genoemde knecht op Mijntjeshoef zette in op *de Latjes*, vier percelen ter grootte van 1.7.50 ha. De *Latbroeken* is een eeuwenoud beemdengebied ten oosten van de stroom. Op de massa der kopen werd ingezet door Hermanus Reijrink. Het was zwager Johannes Wilhelmus Roes, landbouwer in Hilvarenbeek, die als gemachtigde voor Reijrink bij de notaris alles regelde.

Het onroerend goed werd omschreven als: 'huizen met schuren, erven, tuinen, bouwland, weiland, hooiland, hakhout, water, dennenbosch, uitweg, opgaande bomen en heide'. Het geheel betrof liefst 72 kavels. De eerste boerderij was Mijntjeshoef waarin het latere Beneficiebos het *Hagelveld* werd genoemd. Ed Reijrink noemt die grond nu het *Gagelveld*. De tweede boerderij stamde uit het eind van de 19^e eeuw en werd gepacht door Marinus Pover. Hij zou daar nog enkele jaren mogen blijven boeren. De derde boerderij stond meer achteraf en werd vroeger *hoeve Coeijwei* genoemd. 'Koe' betekent hier: hoog! Het straatje daar achter heette ook 'Koeweistraat'. Enkele oude veldnamen m.b.t. die boerderij zijn:

-een acker geheten de Couweij

-de Koeijweij

-een eusel bij hoeve Coijweij.

Het boerderijtje zelf ligt nu aan de Beneficiestraat, voorheen Beemdstraat. In die buurt lagen verder nog: Koppelstraat, Dwarsstraatje, Dwarse Broekweg, Doverdijk, Lage Weg, Hoofdweg en Hooghuisweg. Vroeger heette de weg naar de Hoge Haghorst nog Emmersche Weg.

'Jaona van de Hoef' verliet Mijntjeshoef in 1915

De Zeeuwse boer Jan van Eykeren had in april 1916 van Johannes Cornelis van Korven al ruim zes ha. heide gekocht. Deze laatste was een broer van de bewoonster van Mijntjeshoef. Dat was wed. Maria van Korven. Haar man Jan Cornelis Heuvelmans was gestorven op 13 juni 1902. Hun vijf kinderen waren: Johanna Maria, Adriana, Antonia, Johanna en de jongste zoon Jan Franciscus. Deze was al op 14 jarige leeftijd overleden op 27 mei 1913. Adriana was reeds op 20 april 1915 getrouwd met Janus van Gils uit de Molenstraat.

De boer uit 's-Heerenhoek moest f 20.000,- betalen voor: *huizen en erven met stallen, schuren, bouwland, hooiland, weg, hakhout, water en heide*. De oppervlakte bedroeg 34.7.30 ha. De helft van het bedrag werd betaald terwijl f 10.000,- als schuld beschreven zou worden tegen 4 % rente. De gewassen op het veld werden dat jaar nog wel verkocht door wed. Maria Heuvelmans. Er werden in totaal 22 percelen met rogge, haver en aardappelen publiek aan de

man gebracht. Opbrengst: f 816,50. In september 1916 verliet wed. Heuvelmans Mijntjeshoef. Zij had van de Diessense herbergierster Anna Cornelia Damen, wed. Jan Schraven, een huis met tuin gekocht in sectie C nr. 198 (bij de oude klinkerweg in de Julianastraat tegenover de voormalige Boerenbond). Familie Van Kasteren pachtte de hoeve vanaf het najaar van 1916 tot het moment dat de boerderij werd verkocht.

Kadasterkaart van 1828

Als voorloper op het kadaster van 1828 werden enige jaren daarvoor alle landerijen (bouwlanden) in Haghorst opgemeten. Elk perceel kreeg een nummer en nog steeds zijn vertrouwde naam of toponiem. Op vrijdag de laatste augustus van 1792 begon men in de *hertgang Haghorst aan den Hoef*. Willem Hendrik van Kelkhoven bezat *den Aenstede*, ter grootte van 20 loopse en 44 roeden. Hiertoe hoorde ook 'een straatje'. De volgende dag begon men aan *Wilkens huis* en ging men richting Diessen. Hiermee wordt de boerderij bij de oude pastorie bedoeld, gelegen aan de huidige Willekensdreef!

Op de kadasterkaart van 1828 staat Mijntjeshoef op het 3^e blad van sectie A met de nummers:

789	Willem Hendrik Kelkhoven	huis/schuur/erf	0.36.70 ha.;
790	idem	tuin (omgracht)	0.17.90 ha.;
791	idem	water (grachten)	0.16.20 ha.;
792	idem	uitweg (grachten)	0.21.20 ha.;
793	idem	bouwland	1.02.80 ha.;
795	idem	weiland	0.97.90 ha.;

De volgende percelen vormden samen het bekende *Beneficiebos*, in de volksmond ook wel 'Fietsenbos' genoemd. Het was een groot vierkant moeras dat door opgeboomde wallen in verschillende vakken verdeeld werd: een soort warande dienende voor de jacht. De totale grootte betrof ruim 7 ha. Laten we verder kijken op de kadasterkaart van 1828 m.b.t. het Beneficiebos:

809	Willem Hendrik Kelkhoven	weiland	1.04.06 ha.;
810	idem	moeras	2.32.40 ha.;
811	idem	moeras	0.39.81 ha.;
812	idem	moeras	0.78.60 ha.;
813	idem	opgeboomd	0.67.70 ha.;
814	idem	moeras	0.36.10 ha.;
815	idem	moeras	0.39.40 ha.;
816	idem	moeras	0.36.80 ha.;
817	idem	moeras	0.27.60 ha.;
818	idem	moeras	0.34.50 ha.

Een beneficie is een kerkelijke waardigheid met een vermogen. Soms was het een stuk grond waaruit bepaalde inkomsten voortvloeiden. Na de vrede van Munster (1648) werden op het platteland vele geestelijke bezittingen verzwegen. Zo had de cantorij van Hilvarenbeek in Diessen een patronaatsweide liggen. Marcelis van Vaerle, eigenaar van Mijntjeshoef geworden in 1686, had een *Koeywey*, *gelegen west het Capittel van Beek*. Ook betaalde hij een gedeelte van een mud rogge aan de Cantor van Hilvarenbeek. Wellicht werd deze beneficie achtergehouden en verduisterd. Ze verdween in elk geval uit de boekhouding. De bevolking wist natuurlijk wel beter en de naam werd bewaard en overgeleverd.

Met Ed Reijrink op zoek naar middeleeuwse grachten

Het voormalige jachtgebied/wandelpark werd tijdens de ruilverkaveling van de jaren '30 van de vorige eeuw opgeruimd en tot weiland ontgonnen. Vergelijken we de oudste kadasterkaart met de ruilverkavelingskaart uit 1942 dan zien we dat de enorm meanderende Reusel toen eveneens is rechtgetrokken. Juist ten oosten van het Beneficiebos en achter en naast de

boerderij lag toen ook nog een grachtenpartij. Enkelvoudige grachten waren reeds bekend rondom het *Hooghuis* en rondom de *Oude Pastorie* die beide vlak in de buurt en dichterbij de stroom lagen; ze zijn dus ook beduidend jonger dan de locatie Mijntjeshoef! De vorm van de grachten was ook anders. De grachten rondom Mijntjeshoef zijn uiterst interessant te noemen. Eind augustus was ik op bezoek bij familie Reijrink om de situatie ter plaatse met de kaart van 1828 in de hand nog eens goed te bestuderen. Cor gaf enkele goede tips omtrent de relatie tussen de oude en de huidige situatie van de grachten. Het rechthoekig gedeelte op de oude kaart, in 1828 nog aangeduid met 'tuin', is nu paardenwei. De beide oude aanzetten op de hoeken zijn echter nog goed te zien. De westelijke gracht zelf is gedempt. Een groot gedeelte west-oost is echter nog wel duidelijk aanwezig. Ed wist nog dat de breedte ruim vier meter was; nu is die behoorlijk smaller gemaakt.

Het gedeelte tussen schuur en boerderij richting de harde weg is ook nog intact, doch beduidend smaller. Het noordelijk gedeelte van de gracht richting straat kwam hij twee keer tegen bij graafwerkzaamheden. De eerste doorsnijding deed hij toen hij de hanenstal bouwde. De tweede maakte hij bij de verbouw tot boxenstal. Beide keren vond hij een grachtvulling van vier meter breed en ruim twee meter diep. Het gedeelte parallel aan de weg voor het huis kwam hij op het spoor door de enorme massa leem die hij in die strook aantrof bij het planten van de nieuwe beukenhaag, die daar overigens ook niet erg goed gedijt.

Mijn conclusie is dat we hier te maken hebben met een prachtig voorbeeld van een achtvormige grachtenpartij, gevoed door water uit de Reusel (Emer).

Achtvormige grachten zijn zeer interessant

In Hilvarenbeek heeft men de kans gehad de aloude achtvorm bij de Ijpelaar goed te onderzoeken. De wereldlijke macht d.m.v. de Ijpelaar en de kerkelijke, met als laatste relict de Decanij, kwamen hier prachtig bij elkaar. Overigens zijn er nog talloze voorbeelden in onze regio aan te wijzen waar kerk en kasteeltje beide omgracht bij elkaar lagen. In Weelde is nog een groot gedeelte van de gracht aanwezig waar het kasteel van de Heren van Weelde (ook 'de Motte' genoemd) stond. Ook was het bekend als de hofstede *genoempt het Hoff, daer op een casteel gestaen heeft, gelegen aen de kerck*.

In Hooge Mierde is men reeds lang op zoek naar de oude kerk, die dienst deed voordat de twee huidige in de Mierden gebouwd werden. Op het oude Culensrode is in het Kaartboek van Averbode nog duidelijk een achtvormige gracht te zien. In hetzelfde Kaartboek zien we dat in Testelt de Motte en de kerk naast elkaar liggen; beide omgracht. Dat geldt ook voor Sterksel. Kortom: rond het jaar 1000 ontstonden op verschillende plaatsen in de Kempen nederzettingen bij een omgrachte versterkte hoeve met daarbij een kerkje. In de veertiende eeuw werden die weer vaak verlaten en bouwde men elders een nieuwe nederzetting. K.A.H. Leenders stuurde mij onlangs nog plattegronden van een achttal omgrachte lokaties. Die van Hage, Etten, Ginneken, Brecht, Gilze en Schoten hadden duidelijk een achtvorm. In Brecht en Hage zijn zelfs de oorspronkelijke 'aardwerken' nog te zien. In Engeland worden ze 'moated sites' genoemd.

In de jaren '80 van de vorige eeuw heeft men in Oerle in het kader van het Kempenproject onderzoek gedaan naar dergelijke grachten. Archeoloog Bijnen concludeerde dat in het centrum van Oerle twee aan elkaar grenzende, geheel door grachten ingesloten terreinen hebben gelegen. Hij vond de verblijfplaats terug van een voornamelijk familie van grootgrondbezitters. De bewoning op het omgrachte terrein begon eind 11^e eeuw. Later werd op het aangrenzende omgrachte terrein een houten kerkje gebouwd door de adellijke familie. Rond 1250 kwamen de tienden en het patronaatsrecht van de kerk in het bezit van de abdis van Postel.

Deze situatie lijkt verdraait veel op die van Diessen. De oudste vermelding van een kerkje in Diessen, een eenvoudige kapel van hout en leem, dateert van 1069. De abdis van Tongerlo

bezat aanvankelijk de tiende van Emerle en mocht de pastoors benoemen vanaf 1234. De abdij van Echternach die geprobeerd had rechten te claimen erkende in 1287 eindelijk dat de kerk van Diessen Tongerlo toebehoorde. De meest voor de hand liggende plaats van de eerste Diessense kerk is tot nu toe ongetwijfeld het terrein binnen de kleinere westelijke grachtenpartij op Emerle. Misschien dat pas in de 14^e eeuw de huidige locatie aangedaan werd om een stenen kerkje te bouwen, de voorloper van de huidige St. Willibrorduskerk. Nog later verdween het *slotje op Emerle* gelegen binnen de grotere oostelijke grachtenlus en werd het latere Mijntjeshoef op die plaats als een ‘hallehuis’ gebouwd. Wat bleef is de Kerkdijk! Althans geeft dat een akte uit 1789 aan. Bij Mijntjeshoef hoorde *de goede Biesewey*, die ten zuiden lag van de *Kerckdijk*. Nu is dat het tegelpad voor de fietsers. Dat die naam niet verwijst naar de ‘tijdelijke schuurkerk’ aan het Laar moge duidelijk zijn.

Mijntjeshoef ligt op Emerle

Gezien de hoogteligging ligt het voor de hand dat de aloude grachtenpartij en het veel latere Beneficiebos via een waterloop vanuit de Reusel gevoed werden. Zo’n gegraven loop werd vroeger een ‘le’ of ‘lee’ genoemd. Een zeer oude naam voor de Dieze, nu Reusel, was Emer of Amer. Dit nu verklaart ook de oude naam van het gebied Emerle: een gegraven waterloop naar de rivier de Emer (nu Reusel). De grachten werden dus niet ...met ‘emmers’ gevuld! In de archieven vonden we verschillende schrijfwijzen, terwijl we nu nog slechts de Emmerseweg kennen:

- op 25 september 1336 kocht Jan van Massenhoven *de tiende van Ymerle* van Tongerlo;
- rond 1350 zijn Jan Zibben en de familie Mijs gegoed op *Ymerle*;
- rond 1390 fundeerde *Johannes Mijs van Ymerle* het Onze Lieve Vrouwe altaar in de kerk;
- omstreeks 1500 wordt *het sloetken* (kasteeltje) *Ymerle* genoemd;
- in 1661 heette het gebied *d’Eymers onder Diessen onder de dingbank van Hilvarenbeeck*;
- in 1668 kocht Adriaen Dirck Paenen *den Emmen acker* van Nicolaes Cornelis Otten;
- in 1674 kocht Andries Zeelmakers een perceel land *opt Ymmeren onder de Haeghorst*;
- in 1677 kocht Aert Lucas een boerderij op de Hagherst *opt Emersel*;
- op 25 juni 1677 verkocht de dochter van Jan Pauwels een boerderij *op t’ Emersel*;
- in hetzelfde jaar werd Peter Mattheus Stedeke verkocht, ter plaatse genoemd *het Ymelre*;
- op 15 maart 1681 werd het boerderijtje ‘Peeter Mattheus Steeken’ *op IJmelre* verkocht;
- in 1683 werd heide verkocht op het *Immerke*.
- in hetzelfde jaar kocht Albert Wustenburgh op 14 juni een heiveld genaamd *het Immelre*.

Twee toponiemen uit dat gebied kwamen reeds erg vroeg tot ons. Allereerst was dat het reeds genoemde *Willekens Vort* en vervolgens *Bornors Horst*. In een oorkonde van de abdij van Tongerlo werd op 9 februari 1337 een weiland van Michiel van Hagehorst, genaamd *Bornorshorst*, gepacht. Als de goederen van Andries Zeelmakers in 1674 gedeeld worden is er sprake van het stuk erf *den Borrenstock*, gelegen op Emerle. In het reeds genoemde ‘tweede boerderijtje’ uit de koop van Hermanus Reijrink komen we deze naam bijna onherkenbaar veranderd opnieuw tegen: *Stokkelland* en *Stokkelwei*. De eerste hoge gronden liggen links in de bocht aan het begin van de Beneficiestraat. De tweede kende Ed Reijrink nog van naam en liggen naar het westen toe aan die zandweg.

Eigenaar uit Tongerlo verkocht de hoeve in 1686

Arnoudt Moors was meier (rentmeester) van de Belgische heerlijkheid Bersselt. Samen met zijn broer Francois had hij 2/3 deel van de hoeve in bezit. De verkoopakte van 30 januari 1686 opende met de mededeling dat Arnoudt mede in naam van zijn broer het ontroerend goed verkocht: *soo voor hem selve als hem mede sorg ende sterck maekende voor sijne broeder*.

Het resterende 1/3 part werd voor de notaris van Retie, Johannis Gijsberti, verkocht. Dat gedeelte was overigens van een andere heer uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstig. Het was de Heer Adrianus Thijs, advocaat te Westerloo. De hoeve werd omschreven als *Wijntkenshoeve*. Voor dit gedeelte moest koper Marcelis Jansse van Vaerle *op Bamis eerstkomende* 295 gulden betalen. De schepenen van Westerloo stuurden een copie van borgtocht, waarin de boerderij *Wijnekenshoeve* werd genoemd. Getuige was de heer Paulus Wijnants Jan Rosan, zwager van de reeds genoemde advocaat Adrianus Thijs. Samen waren zij provisioneel een accord aangegaan. Paulus had het goed geërfd van zijn vader: Wijnant Jan Rosan Jerommus zoon, wonende in Tongerlo. Van deze Wijnant stamt ook de naam: Wijnenhoef. De naam Mijntjeshoef is schijnbaar in het leven gekomen door een verhaspeling van de hoofdletter W naar de M. Ook treffen we vaak het toponiem *Weijnenbeemt* aan. Die ligt achter het Hooghuis.

Het 2/3 gedeelte kostte Van Vaerle 590 gulden. Bovendien moest hij 2/3 van het slaggeld betalen. De hoeve werd als volgt beschreven: *huysinghe, schuere, backhoven mette aengelaegen daer aengelegen, groot t'sestigh loopse genaemt Wijntjes Hoeve gelegen onder den dorpe van Diessen ressort der dingbanke van Hilvarenbeek*. De belendingen waren:

zuid:	vroente (=gemeenschappelijke heide; gemeint)
oost:	vroente
west:	kinderen Willem Jan Verspaendonck
noord:	Gerrit Daniels

De laatste twee belendingen betekenen niet dat dat de burens waren. Het waren de eigenaren van de gronden ten westen en ten noorden van de hoeve. Bovendien verwierf hij nog 2/3 deel in de volgende percelen:

- *eenen beemt gelegen omtrent de aenstede*; (oost lag de H. Geest van Diessen);
- *de Koeywey met het heivelt daeraen gelegen*; (west lag het Capittel van Hilvarenbeek);
- *eenen beemt gelegen aende stroom*.

Aan de rentmeester Slingeland moest hij jaarlijks een kapitaal van 100 gulden afdragen.

En aan de Cantor van Hilvarenbeek moest hij als koper 2/3 part *in een mudde coorn* betalen.

Van Vaerlens Hoeve was ook herberg

Sommige boerderijnamen blijven lang bestaan, terwijl andere een korter leven beschoren zijn. Dat gold ook voor de benaming 'Van Vaerlens Hoeve'. Eigenlijk is dit slechts een 'tussenaam'. Marcelis van Vaerle werd op 6 juli 1637 in Moergestel gedoopt. Zijn vader was Johannes Marcellus van Vaerle. Zijn broer Johan, gehuwd met Maria Anthonis de Loos, werd drossaard in Moergestel.

In het Beekse archief vonden we in een lijst van verteringen uit 1703 dat vijandelijke troepen meerdere keren fors aanlegden op de latere Mijntjeshoef. De Diessense regenten moesten de inwoners die daardoor schade hadden geleden financieel vergoeden; Diessen had immers een eigen dorpsrekening. In de lijst werden alleen maar eigenaren van herbergen uit Diessen genoemd, waaronder: Nicolaas Otten, Niclaes Sweens, Cornelis Beersmans, wed. Cools, Jacob Jan Beersmans en Gerrit van Osch aan het Laar. Op de grootste boerderij van Haghorst werd de volgende schade aan verteringen gerapporteerd:

26 juli: *gelevert op Van Vaerlans hoeve aen een vijantlijcke parthije soo aen broot, kees, speck, boter, bier, brandewijn ende toeback: 6 stuivers;*

15 aug.: *aen een vijantlijcke parthije hebbende moeten betaelen: 5 gulden;*

22 aug.: *inden nacht verteert: 4 gulden, 9 stuivers; deselve parthije de regenten afgedwongen aen gelt: 12 gulden, 17 stuivers;*

10 sept.: *met een vragt op Poppel: 2 gulden, 8 stuivers;*

afgeperst aen gelt ende een ham: 4 gulden, 15 stuivers;

15 sept.: *verteert en aen regenten afgedwongen: 6 gulden, 9 stuivers;*

24 sept.: *met 24 man verteert: 4 gulden, 18 stuivers;*

30 sept.: *verteert met 6 man en alles wat sij mede namen tot: 2 gulden, 3 stuivers.*

In die periode was de hoeve verhuurd aan Adriaen Mesmaeckers en zijn zuster. Adriaen huwde drie jaar later, 26 april 1706, Lucie Adriaens. Hun ouders hadden de hoeve ook al gepacht. In het oudste verpondingsboek van Diessen (1681) werd wed. Aert Mesmaeckers als huurder van de erfgenamen van Wijnant Jeronimus uit het Belgische Tongerlo vermeld.

Bovengenoemde Adriaen en zijn zuster hadden een jaar eerder schade geleden toen Franse soldaten Diessen in 1702 binnenvielen en veel schade berokkenden. De bewoners van Mijntjeshoef voerden een bedrag van 25 gulden op. De knecht van Adriaen Mesmaeckers verklaarde *schade soo in linwaet, bedde en kussens tot 50 gulden* te hebben.

Een halve eeuw later bleef de schade gering en werden er alleen wat dreigementen heen en weer geslingerd. Twee Diessenaren, de vorster Marten Pellen (soort politiemans) en Jan van Gool, hadden op een dag in begin april 1761 geruime tijd in de herberg van *Weyntjens Hoeff* gezeten. Nadat de vorster vertrokken was had Jan van Gool bedreigd ten overstaan van getuige Jan Broekmans: "Het spijt me dat 'de groene' (Marten Pellen) niet wat langer gebleven was". Om er meteen aan toe te voegen: *dan soude ick hem op sijnen rug gekomen hebben, off iets gedaan hebben!* Even later zou Jan van Gool weer in het nieuws komen. Hij had een kind verwekt bij Allegonda Adriaen Keersen uit Eersel. Zij was als dienstmeid werkzaam bij zijn vader.

En twee weken later was het raak. Op zondag 12 april 1761 wandelden Willem Pellen en zijn zoon Marten vanaf het Laar naar huis richting Waterstraat. Daar zagen zij dat Jan van Gool hen stond op te wachten met een zwaar stuk hout in de hand. Er ontstond een fikse ruzie en Van Gool sneed er met zijn mes op los: *in syn rock, syn comesool, hemd, hand en aengesigt*. Hij zou later trouwen met Maria van Gils op 23 april 1763.

Verpondingsboek van 1681

Het eerste verpondingsboek van Hilvarenbeek dateert van 1656. Het oudst bewaarde 'belastingboek' van Diessen stamt uit 1681. Daarin werden alle huishoudens vermeld met hun eventuele aanstede met huisplaats. Bovendien werden hun gronden, met naam genoemd, met hun oppervlakte weergegeven. Dat gebeurde in loopsen en roeden. Uiteraard hadden veel Diessenaren ook buiten *den hertganck Diessen* land. Aan de andere kant hadden niet-Diessenaren goederen in Diessen. Uiteindelijk vermeldde men de aanslag van de belasting. Uitschieters naar boven zijn:

- de hoeve van Jan Jacop Beersmans uit Baarschot, goed voor 33 gulden; (Baarschotsestraat);
- de hoeve met watermolen van Gijsbrecht Mathijssen, goed voor ruim 32 gulden; (Gijseleind);
- de oude pastorij met viswouwer, goed voor 26 gulden; (Willekensdreef).

Uitschieters naar beneden waren er uiteraard ook. Zij hadden nagenoeg geen bezittingen:

- Willem vande Velde, huurder van een huis met hofke, betaalde 10 stuivers; (Sprenkeleind);
- Jan van den Eijnde met land *aende Cruijsbergh*, betaalde ruim 37 stuivers.

Zelfs de slechtste gronden moesten belast worden door de Diessense zettters om aan voldoende belastinggelden te komen. Het totale bedrag van dit kohier uit 1681 bedroeg ruim 2410 gulden. Het grootste aandeel werd geleverd door de boerderij op folio nr. 155. Het betrof *Wijnenhoef* met als pachtster de wed. Aert Mesmaeckers. Voor de volgende onroerende bezittingen moest 39 gulden en 14 stuivers worden afgerekend:

- *Aengelaegh, groot 38 lop. 36 roeden;*
- *Groese de Dries aan de Dijk, 3 lop.;*
- *de Groote Dries, 3 lop. 4 roeden;*
- *de Boomgaard, 2 lop.;*
- *de Meulder Bempt, 11 lop. 27 roeden;*
- *de helft van de Lange Elsschot, 6 lop. 10 roeden;*

- de Gagelweij;
- de Coijweij achter Heijsters.

In de zomer van 1699 was het goed mis op Mijntjeshoef. Cornelis Claes Otten had de tiende van de graanoogst op de Haghorst over het jaar 1699 gepacht. Op 7 augustus zag hij tot zijn stomme verbazing dat *de granen ongethient wierden ingevoerd op de hoeve van Marcelis van Vaerle!* Pachter van Mijntjeshoef, Adriaen Mesmaeckers, was met zijn zwager Anthony Joost Schellekens het graan op de kar aan het opladen. Toen de kar vol was werd die de schuur binnen gereden. Cornelis Otten op zijn beurt ging op hoge poten naar de Beekse schepenen om zijn verhaal te doen.

Eigenaren en pachters tussen 1681 en 1789

Uit de reeds genoemde verpondingsboeken kunnen we gemakkelijk de eigenaren met hun pachters opdissen. Bovendien geeft de lijst steeds de hoogte van de belasting weer. Ook kunnen we nagaan of er percelen verkocht dan wel aangekocht zijn. Ook de grootte van de percelen kunnen we aflezen. Tot slot worden ons de vaak mooie veldnamen of toponiemen in de schoot geworpen.

In 1737 was Moergestelnaar Carel van den Eynden eigenaar, terwijl Hendrik Cornelis Hendriks als pachter wordt genoemd. Tussen 1681 en nu was er niets aan de hoeve toegevoegd. De belasting was wel wat teruggelopen (een economische crisis lag er aan ten grondslag) naar 24 gulden en 14 stuivers. Het verpondingskohier van 1753 gaf een nieuwe eigenaar: de Heer mr. Christoffel Molegraaf Juijn. Deze schepenen van de stad 's Hertogenbosch had de hoeve omstreeks 1740 verworven. Zijn vrouw was Maria Anna Tetmanger. De verponding liep weer op naar 39 gulden, 10 stuivers en 8 penningen. Dat kwam mede doordat er een drietal percelen aan werden toegevoegd:

- een aengelag met groes;
- de groes in de stede;
- den agtersten beemt.

Een van de pachters in die 'Bossche periode' was Laurens de Cort. In de lijst van bewoners van Haghorst van 1751 (er worden 43 huishoudens vermeld) wordt zijn weduwe genoemd. In het collectboek van de belastingen wordt in 1761 Adriaen de Cort als pachter vermeld. Hij hield het lang vol want in 1808 is hij nog steeds pachter. Bij hem woonden de volgende kinderen: Norbert, Jan, Jan Baptist, Louwerens, Maria en Catharina. Hij betaalde in guldens:

-hoofdgeld:	3- 0-0
-bierimpost:	10- 0-0
-slachtgeld:	4-17-8
-hoorngeld:	6-19-8
-bezaaide landen:	5-10-0

In de lijst van 'Hoorngeld en bezaaide landerijen' van 1775 werd als pachter Anthony Hermans genoteerd. Zijn veestapel bleek te bestaan uit 9 koeien en 2 kalveren, veruit het grootste aantal in Diessen! Zijn zoon Hermanus zou het bedrijf als pachter voortzetten. Hij werd althans op 7 augustus 1789 als zodanig genoemd. Op die dag werd de hoeve voor schepenen van Hilvarenbeek verkocht.

Hoeve in handen van notaris

Wed. Maria Anna Tetmanger was boedelhoudster en had haar testament in executie gegeven aan de Bossche professor en predikant Carles Jean Gallé. Notaris en procureur Johannes Verster de Balbian uit 's Hertogenbosch kwam in Diessen de zaak regelen. Diessense schepenen waren Gerrit Moonen en Martinus Pellen. Verder waren Michiel Hubert en officier Jaconus Althoffer uit Hilvarenbeek aanwezig. Op 19 oktober 1789 werd de hoeve ten

overstaan van de Bossche notaris Leenderts Willem van Beusekom beschreven voor het bedrag van f 3850,-

Tevens legde men vast dat de jaarlijkse huur f 90 zou bedragen, voor het eerst te betalen op Lichtmis 1790. De heer Groenen uit Oirschot, gepensioneerd Majoor van de Infanterie, werd eigenaar en leende een fiks bedrag van zijn zwager. Dat was de Moergestelse procureur Willem Hendrik van Kelkhoven. Even later werd op 7 november 1790 de hoeve opnieuw verkocht en wel aan de voormalige geldschieder. De hoeve werd omschreven als: *huisinge, stal, paardestal, bakhuis, zoomerhuis, hof en aangelas, zijnde zaai en weylanden genaamd Weyntjes Hoeve*. De totale oppervlakte bedroeg ruim 39 loopsen. Het bakhuis had een oppervlakte van maar liefst 48 m². Het stond op de plaats waar later de boxenstal werd gebouwd.

De afzonderlijke percelen waren: *-de goede Biesewey; -MuldersBeemt; -de helft in de Lange Elsschot; -de Gagelwei; -de Koeyweyde; -aangelas Stokke Goederen; -Groes in de Stede; -Agterste Beemt; -Mastbosch*. De hoeve was jaarlijks belast met de St. Huyberts Chijns van 3 stuivers en 2 penningen. Huis, schuur, groes en weilanden mochten vanaf half maart 1791 worden overgenomen en het teulland *te oigst aan de stoppelen, alsmeede de logie of karhuys om die bij vertrek weg te kunnen breken!*

De nieuwe eigenaar Willem Hendrik van Kelkhoven werd geboren op 10 september 1747 en was gehuwd met Catharina Elisabeth Groenen. Hij was procureur van de Heerlijkheid Moergestel. Op 27 oktober 1804 gaven zij de Wijntjeshoeve in zijn geheel met alle gronden aan hun twee kinderen: Willem Hendrik en Elisabeth Henriette. Het vruchtgebruik bleef echter in handen van de ouders. In het 'Register der verpondingen op gebouwen' uit 1809 werd Willem Hendrik als eigenaar vermeld. Later zou hij van 1811 tot en met 1829 notaris in Moergestel worden. Het 'zomerhuis' was doorgestreept. Op de kadaasterkaart zien we dat dus ook niet meer. Bij de bouw van een kippenkooi stuitte Ed Reijrink op behoorlijke puinresten ten noordwesten van de oude boerderij.

Nieuwe erven uitgegeven

Eeuwenlang mochten de boeren uit de Haghorst gebruik maken van de woeste gronden. Die werd aangeduid met: aard, vroente of gemeint. De schutter zou ervoor zorgen dat alles in goede banen geleid zou worden. Maar eind 18^e eeuw werden die woeste gronden steeds vaker misbruikt zodat ze onbekwaam werden waarvoor ze eigenlijk waren bedoeld:

-alleen voor het weiden van vee; -weiden van vee en steken van turf; -allerlei gebruik, waaronder vlaggen en maaien. Dit laatste gold voor de grote heide, die als volgt werd afgepaald: de plaats beginnende aan het Zand tot aan de nieuwe erve van Jan Willem van Rooy langs de kant tot Wijntjes Hoef en tussen de Oirschotseweg van Wijntjes Hoef tot aan het huis van Laurens van Doormalen.

In de zomer van 1683 had Jan Bartholomeus van Netersel turf gekocht van de regeerders van Diessen *aent Immelre*. De Diessense schutters moesten controleren of hij zich hield aan de afmeting van de turf. Hij mocht nl. niet dieper steken dan uiterlijk $\frac{3}{4}$ voet.

In 1696 waren de schutters Cornelis van Sprangh en Peter van Overaa op de Haghorst bij 't Witven achter de steenoven van Laureys van Roy wederom op hun hoede. Zij hadden gezien dat Adriaen Hendrick van Wijck en de dochter van Hendrick van Hooff turf staken in een 'afgepaald ven'. Op vragen van de schutters antwoordde Jenneke *dat sij voor plaijsier turff stack!*

Vooraf vanaf het midden van die 18^e eeuw werden uit die gemeint stukken woeste gronden verkocht. Zij moesten worden omweld en vaak ook omgracht. Meestal werden zij *Nieuw Erf* genoemd. In 1919 heette nog een perceel 'de Nieuw Erf'. Voorheen kocht de eigenaresse van Mijntjeshoef, Anna Maria Tetmanger wed. C. M. Juijn, *een parceel nieuw erf gelegen op de Haghorst zijnde weijde ende heijde*. De Diessense schepenen verklaarden nog dat alle erven

gelegen waren aan de heide en ver van de huizen en erg schraal en zandachtig waren. De gronden waren zo slecht dat er geen belasting over betaald hoefde te worden. Of zoals de schepenen het verwoordden: *seer sleghte erven, en van een geringh valeur die zelfs de onkosten van arbeit, mesten en saijkoorn in verre na niet opbrengen.*

Met de bovengenoemde *Oirschotseweg* wordt de huidige Beerseweg bedoeld. De zandweg door het Stuk lag er toen nog niet. Pas op 30 september 1808 werd de Nieuwe Dijk van Diessen naar Oirschot aangelegd: *van Diessen omtrent Weyntjes Hoef doortrekken door de heyde tot aan de laatste erve bewoond bij Laurens van Doormalen.* De baan moest voorzien zijn van sloten ter breedte van 7 voet, terwijl de zanddijk zelf 30 voet breed moest worden. Tot slot zou langs de baan een voetpad worden aangelegd met een goede ‘buitensloot’. Sinds jaren is het nu een fietspad door het Stuk.

Monumentenprijs 2003 voor Ed en Cor

Op zondag 14 september 2003 kreeg de bewoner en eigenaar Ed Reijrink de monumentenprijs van de gemeente Hilvarenbeek uitgereikt. In de omschrijving kunnen we onder meer lezen: “De boerderij is een interessant voorbeeld van de overgang van een hallehuis naar een langgevelboerderij en is daarom vanuit de ontwikkelingsgeschiedenis van boerderijen een belangrijk voorbeeld. (...) Voorts maakt de boerderij onderdeel uit van een historisch gegroeid landschappelijk gebied met oude akkerbodems, waarin het pand vanwege de markante situering op de hoek van de Lage Haghorst en de Emmerseweg een beeldbepalende rol speelt”.

Aanvankelijk was de familie Reijrink niet zo gelukkig met het plan van de gemeente. Die wilde in 1998 het monumentale pand, naast veertien andere gebouwen, op de lokale monumentenlijst plaatsen. Er werd met succes bezwaar aangetekend door Ed en Cor Reijrink en het doek zou vallen over het oude pand. Gelukkig kwamen ze tot inkeer. Op 30 maart 2000 ging de gemeenteraad van Hilvarenbeek met algemene stemmen akkoord om de boerderij alsnog op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. De ommekeer van Reijrink had deels te maken met de drang vanuit de monumentencommissie om het pand te renoveren. Aan de andere kant bracht het bouwhistorisch onderzoek, dat verricht werd om de hoeve tot in detail voor het nageslacht op papier vast te leggen, aan het licht dat het een zeer waardevol gebouw was. Uit deze documentatie kunnen we wat interessante details halen. Het is dan ook een weergave van vóór de restauratie.

De huidige langgevelboerderij heeft een teruggeplaatste zijgevel met voordeur en drie grote vensters. De balken zijn niet louter op de buitengevels gelegd, maar maken nog steeds deel uit van de oorspronkelijke gebinten. De voorgevel is voorzien van een wolfseind. Het metselwerk in kruisverband uitgevoerd wordt gedateerd op circa 1800. De achtergevel is opgemetseld in de periode rond de Tweede Wereldoorlog. In alle gevels zijn in de loop van de 20^e eeuw herstellingen en reparaties uitgevoerd. In de oostgevel werden b.v. stalen ramen geplaatst. Ook werden ramen en deuren in de gevel verplaatst. Kortom: tot voor de restauratie bood de hoeve een rommelige opeenstapeling van wijzigingen en verbouwingen. De laatste grote aanpassing dateerde van begin vorige eeuw toen tegen de westgevel een nieuwe stal werd aangebouwd.

Van hallehuis naar langgevelboerderij

De hierboven geschetste gevels van de boerderij hebben oorspronkelijk geen deel uitgemaakt van de aloude hoeve. Men gaat er vanuit dat het gebouw van oorsprong een ‘hallehuis’ geweest is.

Het hallehuis is een hoofdvorm voor de Nederlandse boerderijen. Vroeger werd ook wel de naam ‘Saksische boerderij’ gebruikt. In de oorspronkelijke vorm was deze boerderij een grote ‘halle’ (ruimte) die diende ter bescherming van mens en dier. Het hallehuis is ontstaan in de

middeleeuwen en wordt gekenmerkt door een zware gebintconstructie. Dit resulteerde in een korte, maar brede boerderij. Een ander kenmerk is de geleding: de ruimte tussen de wanden kende een driebeukige ruimte. Een brede middenbeuk geflankeerd door twee smallere zijbeuken. Daarin bevond zich de potstal voor het rundvee. De grote ruimte was de dorsvloer. Op de zolder was ruimte voor de oogst.

Voor de stijlen of staanders gebruikte de boer zware gekantrechte eiken stammen. Met behulp van horizontale balken werden de stijlen tot gebinten samengevoegd. Als fundering voor de stijlen werden meestal veldkeien gebruikt. Onder de goed geconserveerde staanders bij Mijntjeshoef bevinden zich gemetselde poeren. Ed vertelde dat de stenen uit puur leem bestonden en keihard waren. Aanvankelijk bestonden de wanden uit een geraamte dat werd opgevuld met vlechtwerk van taai teenhout, hetgeen in onze streek 'fitselstek' werd genoemd. Het geheel werd met leem bestreken. Alleen de schouw werd al heel vroeg opgemetseld. De vloeren werden ook uit leem vervaardigd.

In Mijntjeshoef blijken de vijf originele ankerbalkgebinten nog aanwezig te zijn, waarvan de gebintstructuur zich ook in het woongedeelte voortzet. Daar zijn de gebinten wel verborgen achter latere betimmeringen. Tijdens de restauratie zijn die weer prachtig in het zicht gebracht. Het middelste gebint, met de zwart geblakerde sporen in het midden, laat aan de twee uiteinden aan de onderkant twee interessante merktekens zien. Het zijn twee ingebeitelde maaltekens tussen twee lijnen. Sommigen menen hierin een relatie met het 'kerkelijk leven' te zien. Misschien zijn het symbolen om onheil af te weren, Opvallend is dat de schoor aan het meest noordelijke gebint ontbreekt. Dit duidt er welhaast op dat de oorspronkelijke voorgevel tegen het noordelijke gebint was geplaatst. Of de aanwezige spanten even oud zijn als de gebinten is niet met zekerheid te zeggen.

Wellicht is dit hallehuis omstreeks 1800 verbouwd tot langgevelboerderij. Hierbij werden alle gevels in baksteen opgetrokken (daarvoor bestonden de wanden waarschijnlijk nog uit 'weegten') en werd de oostgevel van het woongedeelte bijna een meter naar binnen toe verplaatst. Het voordeel hiervan was dat men de voordeur naar die zijgevel kon verplaatsen en dat men hogere ramen kon inmetelen. Dat kwam de hoeveelheid licht in het woongedeelte ten goede.

Het tijdstip van het kappen van de bomen voor de balken voor de gebinten kan d.m.v. de C-14 methode, nagaan welk percentage koolstof nog resteert in het hout, exact worden bepaald. Een stuk van een arm uit een gebint heeft men nog bewaard en zou daartoe kunnen worden aangewend.

Oudst bekende eigenaar

Tot nu toe zou de zeer welgestelde Diessense familie Van der Linden rond 1550 de oudst bekende eigenaar geweest zijn. Willem Adriaen van der Linden was getrouwd met Henricxken Cornelis Roosen alias van Gijsel, die eerder weduwe was van Jan Wiericx de Jonge. Willem was schepen, bierbrouwer, timmerman en olieslager. Sporen van een bierbrouwerij of een rosmolen hebben we niet gevonden; ze laten meestal overigens weinig sporen achter! Enkele toponiemen in de buurt zijn wel frappant: *Lindenhof*.

De familie Van der Linden was schatrijk. Dat blijkt wel uit de delingsakte van 1635. De erfgenamen van Willem van der Linden deelden o.a. twee boerderijen in Esbeek aan de Broeksie en een in Tilburg. Verder een stede aan het Laar en het Hooghuis; beide in Diessen. Tot slot een ander voornaam huis in de Kerkstraat, *Clinckhamer* genaamd. De dochter van Willem, Maria van der Linden, was getrouwd met de bekende Beekse brouwer en voerman Servaes Matthijs Middegaels. Dochter Cathelijm was gehuwd met de Diessense schepen Jan Adriaen Sweens.

Dochter Corstken was gehuwd met Diessenaar Wilbort Cornelis van den Nieuwenhuysen alias Panis. Behalve timmerman speelde hij ook en beetje voor veearts. In een rekening van

1659 lezen we: *item aen Willebrordus Cornelis van den Nieuwenhuijse, voor moeyten en kosten int cureren van eene koeije, hebbende een quaet uijer*. Dochter Margriet tenslotte was getrouwd met de rijke Jan Adriaen Lemmens, die bij de Diessense kerk herbergier was.

Zoon Adriaen Willem van der Linden was op 24 januari 1615 in Diessen getrouwd met Catharina Jan Adriaens van den Nieuwenhuysen, alwaar hij schepen en molenaar was. Hij kwam hij in het bezit van *een excellent huijs mette stallinge ende schuere, genoempt den Clinckhamer*. Dit pand stond in de Diessense Kerkstraat. Na Catharina's dood trouwde Adriaen met Anneken Adriaen Schellekens.

In 1619 richtte Adriaen een molen op. Op 3 september vertoonde hij *hoe dat hy gerne binnen den voerschreven dorpe opt erffnisse van Willem van der Linden synen vader soude doen erigeren eenen rosmoelen om daerop te malen alderhande graen (...) dwelck soude strecken tot grooten gerieve vande ingesetenen vanden voerschreven durpe (Diessen), aengesien dat binnen den selven egeen wintmolen oft rosmolen en waere staende*. In de akte van 1635 wordt Mijntjeshoef niet genoemd (die naam bestond toen overigens nog niet!). Misschien was de hoeve al voor de deling verkocht. Maar dat is speculeren.

Mijntjeshoef is een prachtig voorbeeld van de overgang van een hallehuis naar een langgevelboerderij. Terwijl een voorouder van Willem van der Linden het hallehuis misschien gebouwd heeft, mogen we de wijziging naar langgevelboerderij voorzichtig op rekening schrijven van de heer procureur Willem Hendrik van Kelkhoven uit Moergestel. Naar de ontstaansgeschiedenis van Diessen toe was de restauratie van deze hoeve, gesitueerd in Emerle (een erg belangrijk historisch stukje Diessen), een buitengewoon positieve bijdrage. En daar was de familie Reijrink van Lage Haghorst 1 verantwoordelijk voor! Op de vraag of hij de grachten weer zou willen reconstrueren, gaf hij zeker geen ontkennend antwoord.

Bronnen:

Rechterlijk Archief Hilvarenbeek en Dorpsarchief Diessen in RHCT; Kadaster Eindhoven; Notarieel Archief Vessem in RHCE.